

УДК 792.83:793.31](477):008(=161.2)
DOI: 10.31866/2616-7646.5.1.2022.261606

**НАРОДНА ОБРАЗНІСТЬ
У МИСТЕЦТВІ
НАРОДНО-СЦЕНІЧНОЇ
ХОРЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ**

**FOLK CHARACTERS
IN THE ART
OF UKRAINIAN FOLK
AND STAGE CHOREOGRAPHY**

Литвиненко Віктор Андрійович

кандидат мистецтвознавства,
старший викладач,
Київський національний університет
культури і мистецтв.
Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4914-9741>,
lytvynenko1949@gmail.com

Viktor Lytvynenko,

PhD in Art Studies,
Senior Lecturer,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-4914-9741>,
lytvynenko1949@gmail.com

Анотація

Мета – проаналізувати творчий доробок знаних балетмейстерів народно-сценічного танцю України в аспекті створення художніх образів, пов'язаних із героїчним минулим українського народу. **Методологія** дослідження базується на застосуванні компаративного й мистецтвознавчого методів, що дозволяє провести аналіз хореографічних постановок балетмейстерів народно-сценічного танцю України, які інсценізували народні образи в своїх композиціях. **Наукова новизна**. Обґрунтовано актуальність героїчних образів минулого українців (козаків, опришків), що стали уособленням волелюбного, сильного та мужнього українського характеру. **Висновки**. Сценічному відтворенню художніх образів, пов'язаних із народною культурою, неодмінно передують пошукова та аналітична робота з вивчення етнографічних, історичних, літературних джерел, що дає можливість балетмейстерам у постановочній роботі більш осмислено та обґрунтовано підійти до створення правдивих образів. Розуміючи багатогранний виховний потенціал створених балетмейстерами в народно-сценічних хореографічних композиціях образів козаків, опришків та ін., які ввібрали широкий спектр найкращих моральних, духовних, історичних та інших аспектів буття українського етносу, важливо зберегти їхнє первинне художньо-зміс-

Abstract

The purpose of the article is to analyze the creative output of well-known choreographers of Ukrainian folk stage dance in the aspect of creating artistic images related to the heroic past of the Ukrainian people. **The research methodology** is based on the application of comparative and Art Studies methods, which allow us to analyze choreographic productions of the Ukrainian folk-dance choreographers, who staged folk characters in their compositions. **Scientific novelty**. The relevance of the heroic images of the past Ukrainians (Cossacks, Opryshoks), which became the personification of the freedom-loving, strong and courageous Ukrainian character, is substantiated. **Conclusions**. The scenic reproduction of artistic images related to folk culture is necessarily preceded by search and analytical work on the study of ethnographic, historical, and literary sources, which allows the choreographers in the staging work more meaningful and reasoned approach to the creation of truthful images. Understanding the multifaceted educational potential of the Cossacks, Opryshoks and other images created by ballet masters in folk-stage choreographic compositions, which absorbed a wide range of the best moral, spiritual, historical and other aspects of the Ukrainian ethnic group's existence, it is important to preserve their primary artistic content in order not to lose landmarks for new generations. Choreographic compo-

товне навантаження з метою не втратити орієнтирів для нових поколінь. Хореографічні композиції П. Вірського, О. Гомона, М. Калініна, В. Михайлова, В. Петрика та ін., у яких відтворено народні героїчні образи, витримали випробування часом, а створені в них художні образи, пов'язані з ідентифікаційними основами української культури, стали еталонними в мистецтві українського народно-сценічного танцю, залишаються надовго у пам'яті глядачів, слугують прикладом для наслідування.

Ключові слова:

народно-сценічна хореографія; художній образ; героїчні танці; народна культура.

sitions by P. Virsky, O. Homon, M. Kalinin, V. Mikhailov, V. Petryk, etc., in which folk heroic images are reproduced, have withstood the test of time, and the artistic images created in them are connected with the identification bases of Ukrainian cultures that have become a benchmark in the art of Ukrainian folk-stage dance, remain for a long time in the memory of the audience, serve as an example to follow.

Keywords:

folk-stage choreography; artistic image; heroic dances; folk culture.

Актуальність теми дослідження. У культурі кожного народу є символічні образи, актуальність яких не втрачається з плином часу. В Україні низка народних образів, пов'язана з ідеєю відродження історичної свідомості й національної гідності українського народу, посідає особне місце. Найяскравішими серед таких образів вважають образи козаків, які не обмежувалися лише героїчною боротьбою за національне визволення, а й домагалися соціальної справедливості. Тому не випадково, що серед різноманітної тематичної палітри хореографічних творів знаних балетмейстерів України вагоме місце посідає тема боротьби «христолюбивого воїнства» (козаків) проти завойовників, які зазіхали на свободу українців. Звернення в мистецтві народно-сценічної хореографії до таких образів, з їхніми мужніми вчинками, героїзмом і непримиренною позицією, пробуджують свідомість народу, спонукають до боротьби за свободу й незалежність України.

Що більше митець звертатиметься до історії свого народу, до національних образів, то вірогідніше, що його творчість буде непідвладна часу й сприятиме духовному піднесенню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчує, що сучасні науковці-практики народної хореографії та культурологи приділяють увагу проблемі розвитку української народної хореографії та ролі в цьому процесі балетмейстерів-постановників. Серед таких авторів, чиї праці присвячені становленню та еволюції українського хореографічного мистецтва як одного зі складників національної культури України, – О. Бігус (2016), П. Білаш (2004), Б. Кокулєнко (2010), В. Литвиненко (2017), А. Підлипський (2021), О. Помпа (2013), А. Тимчула (2021), Є. Рой (2015). У їхніх дослідженнях розглядаються як окремі історико-культурні явища й функції української танцювальної творчості, так і проблеми, пов'язані з сучасним розвитком народно-сценічного хореографічного мистецтва в регіонах країни. Здійснивши аналіз концертних програм відомих балетмейстерів, науковці сформулювали основні закономірності, що стають запорукою успіху танцювальної постановки: високий рівень техніки виконання й акторських здібностей артистів, а також художня правдивість у відтворенні реального життя народних образів.

Серед надбань сучасного хореознавства слід виділити праці О. Бойко (2015), І. Гутник (2018), О. Жирова (2007), С. Забрєдовського (2010) та ін., у яких автори спробували систематизувати мистецько-педагогічні ідеї крізь призму педагогічної майстерності балетмейстера-постановника, а також окреслити актуальні проблеми у сфері сучасного народно-сценічного мистецтва, пов'язані з художньою образністю, традиціями й новаторством.

Слід констатувати, що спеціального дослідження, присвяченого героїчним народним образам в українській народно-сценічній хореографії, створено не було.

Мета – проаналізувати творчий доробок знаних балетмейстерів народно-сценічного танцю України в аспекті створення художніх образів, пов'язаних із героїчним минулим українського народу.

Виклад основного матеріалу. Народна культура є невичерпним джерелом образності для балетмейстерів народно-сценічної хореографії. Саме в народних надрах видатні балетмейстери шукали яскраві образи й джерела насаги для реалізації своїх творчих задумів. Їхньому сценічному втіленню неодмінно передувала серйозна пошукова та аналітична робота з вивчення етнографічних, історичних, літературних та ін. матеріалів, що давало можливість балетмейстерам у постановочній роботі більш глибоко проникнути в історію й національні особливості українського народу. Такий напрям у творчості передбачав усвідомлення зв'язку своєї долі з долею народу, сприяв визначенню свого місця й ролі в історичному процесі, робив творчість балетмейстерів більш яскравою і цікавою.

В українському народно-сценічному хореографічному мистецтві за мотивами творів видатних письменників, поетів і художників відомими балетмейстерами поставлено чимало розгорнутих танцювальних композицій та мініатюр. Сюжетна основа цих літературних джерел і живописних полотен надихала постановників на створення балетних лібрето та наштовхувала на розробку й створення композиційної побудови майбутніх хореографічних творів. Значна кількість цих танцювальних мініатюр, хореографічних композицій, картин та балетів увійшли в золотий фонд народно-сценічної хореографії України, а створені в них художньо-сценічні образи стали зразком для наслідування, прикладом боротьби за незалежність народу з поневолювачами.

Українське народно-сценічне хореографічне мистецтво знає безліч таких сценічних народних образів, які були створені під впливом літературного доробку Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, Лесі Українки, Дмитра Яворницького та інших. Зокрема, до їхніх творів зверталися балетмейстери Павло Вірський, Олексій Гомон, Леонід Калінін, Анатолій Кривохижа, Володимир Михайлов та ін. Особливе місце у постановках названих балетмейстерів посідають образи запорожців, козаків, опришків.

Варто зауважити, що багато талановитих балетмейстерів відтворили не лише героїчні художні образи з народу, а й розкрили ліричні почуття героїв, виразно передали їхній веселий характер («Несе Галя воду» – хореографія Г. Клокова, «Буковинський козак» – хореографія Д. Ластівки). Найкраще потенціал народної образності у своїй творчості використав Павло Вірський, працюючи в Державному ансамблі танцю УРСР. Поставлені балетмейстером хореографічні полотна та мініатюри й донині вражають глядацьку аудиторію масштабністю тем, естетичною ідейністю й різноманітністю створених образів, тісно пов'язаних з народним побутом.

Упродовж усього творчого шляху український балетмейстер-режисер Павло Вільський особливу увагу у своїй хореографії приділяв найкolorитнішому явищу в історії України XVI–XVIII століття – запорозькому козацтву. За творами художника І. Репіна, письменників М. Гоголя, Т. Шевченка, працями етнографічних експедицій істориків, зокрема Д. Яворницького, він у своєму авторському театрі танцю в хореографічній картині «Військові ігри й танці Запорозького війська гетьмана Богдана Хмельницького» яскраво відтворив мужні образи запорожців-захисників.

Образні характери запорожців у цій хореографічній картині уособлюють характерні риси не лише веселих і хвацьких козаків, але й воїнів, які одностайним бойовим поривом та непохитною рішучістю готові негайно виконати наказ осавула і здолати ворога. Це узагальнений образ українського народу, який став на захист своєї Вітчизни (Боримська, 1974, с. 69).

До цієї героїко-історичної тематики також звертався й балетмейстер В. Михайлов. За мотивами картини художника І. Репіна «Запорожці пишуть лист турецькому султану» він створює хореографічну композицію «На Січі Запорозькій». Розповідаючи про захопливе минуле України й її повчальне сьогодення, балетмейстер В. Михайлов, завдяки науковим працям етнографів, творах письменників та сюжетній основі картини художника І. Репіна, відтворив художні образи запорожців, могутню силу захисників країни (Василенко, 1997, с. 158).

Видатні діячі вітчизняної культури завжди давали високу оцінку хореографічним творам, у яких висвітлювалася визвольна боротьба українського народу за свободу й незалежність. Незвичайну емоційну силу народного мистецтва відчував і балетмейстер Леонід Калінін, створивши в Українському народному хорі (нині – Національний заслужений академічний український народний хор України ім. Григорія Верьовки) хореографічну композицію «Запорожці», а також танець «Вільний козак», де діє узагальнений героїчний образ вільного українського воїна. Мужній, суворий, вимогливий заклик цього образу викликає у кожного гостре почуття патріотичного громадянського обов'язку перед Батьківщиною (Василенко, 1997, с. 153).

У справі відтворення історичного минулого України в народно-сценічній хореографії не став винятком і балетмейстер О. Гомон. Постановка хореографічної картини «Опришки», яку він створив у Державному заслуженому ансамблі пісні й танцю «Донбас» (Донецьк), присвячена героям народного повстанського руху XV–XIX століть у Галичині, Прикарпатті, Закарпатті й Покутті, та його видатному очільнику, вихідцю з бідної гуцульської селянської сім'ї Олексі Довбушу.

Задум хореографічної картини в балетмейстера виник під впливом найбільш відомих творів художньої спадщини письменника-публіциста В. Гжицького «Опришки», дослідника опришківства В. Грабовецького «Олекса Довбуш», В. Гнатюка «Народні оповідання про опришків», І. Франка «Петрії й Довбушуки». Кожен танцювальний жест, погляд, рух виконавців у хореографічній картині балетмейстера О. Гомона виявляють публіцистичну загострену думку автора, асоціюються з відомими картинами художників Я. Оленюка, Ф. Кричевського, М. Грималюка, І. Мельничука, М. Дідішина, які відтворюють ці історичні образи в своїх художніх полотнах.

Народного героя карпатського краю Олексу Довбуша називали князем і владикою гір і земель, які простягалися аж до самого Дністра. Перед ним тремтіли сильні й корилися горді. Пам'ятаючи ці крилаті висловлювання, зафіксовані в літописах

героїчної історії України й творах української літератури, балетмейстер О. Гомон своєю творчою уявою створив художні народні образи героїв Карпат – захисників знедолених. Хореографічна картина балетмейстера й відтворені ним сценічні образи опришків є актуальними й сьогодні. Прагнення свободи й незалежності завжди були притаманні як запорожцям, так і опришкам; таке прагнення є головною рисою не тільки цих художніх образів, але й усього українського народу.

До історичної тематики та постатей героїв Карпат звертався балетмейстер В. Петрик, життя якого було нерозривно пов'язане з Державним Гуцульським ансамблем пісні і танцю (нині – Національний академічний Гуцульський ансамбль пісні і танцю). Дебютною і складною постановкою балетмейстера ансамблю стало хореографічне полотно «Опришки Олекси Довбуша» (Туркевич, 1999, с. 149), в якому майстер створив мужні сценічні образи борців народного повстанського руху. Виразними засобами хореографії балетмейстер розкрив глибокий справжній патріотизм та відвагу героїв гуцульського краю. Кожен танцювальний рух виконавців у цьому творі надихав на боротьбу за свободу й водночас на щасливе й вільне життя, був пронизаний яскравим колоритом гуцульського краю.

Найпоширенішим в українському народно-сценічному хореографічному мистецтві є образ вольового, дотепного й спритного козака, до якого зверталася переважна більшість балетмейстерів. До репертуару ансамблів танцю, ансамблів пісні й танцю традиційно входить «Гопак» – візитна картка української народної хореографії. Постійно збагачуючись лексикою народно-сценічного танцю, зберігаючи національні риси, художній образ козака в танці набуває високих мистецьких якостей, сповнених емоційними барвами піднесеного загальнолюдського звучання. Мужність, душевну стійкість, красу й силу національного характеру утверджує цей народний образ у танці. Особливе місце в задумі твору і в його композиційній побудові традиційно посідає чоловічий склад ансамблю – козаки, які демонструють карколомні акробатичні колінця й трюки, а дівчата в той час на контрасті з чоловіками підтанцьовують їм, виконуючи нескладні рухи. Слід зауважити, що з роками спостерігається певне вихолощення основного зерна у відтворенні характерів образів гопака, де має превалювати козацька мужність, а образ дівчат випромінювати цнотливість та ліричність.

Аналізуючи творчу спадщину українських балетмейстерів-постановників, можна сказати, що в характер своїх героїв вони вклали не лише мужність і душевну стійкість, а й інші грані українського національного характеру, перейнятого жартами та гумором. Щедрість фантазії, багатство життєвих спостережень, свобода сценічної творчості допомогли балетмейстерам створити розмаїті художні народні образи в постановках із промовистими назвами: «Парубоцькі жарти» – В. Вакуловича, «Буковинська забава» – Л. Сидорчука, «Бойківські забави» – К. Балог, «Зимові ігри» – хореографів В. Чугунова і В. Кучука.

Найяскравішим, на наш погляд, прикладом розкриття оптимізму, гумору, душевної щедрості сценічних персонажів можуть слугувати образи козаків у славнозвісному жартівливому танці балетмейстера Павла Вірського «Повзунець» (Боримська, 1974, с. 15). Жарти, гумор, незвичайна легкість і природність виконання технічних рухів козаків в танці підкорила серця багатьох глядачів земної кулі, закріпивши за ними назву «вічного образу». У фіналі танцю козаки, перебуваючи у фронтальній лінії на авансцені, піднімаються на повний зріст і глядачі бачать

силу і міць Запорозької Січі, її героїв, захисників своєї рідної землі. Ця театралізована хореографічна картина і сьогодні є актуальною, залишаючись однією з базових хореографічних постановок усіх концертних програм Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського.

Наукова новизна. Обґрунтовано актуальність героїчних образів минулого українців (козаків, опришків), що стали уособленням волелюбного, сильного та мужнього українського характеру.

Висновки. Сценічному відтворенню художніх образів, пов'язаних із народною культурою, неодмінно передують пошукова та аналітична робота з вивчення етнографічних, історичних, літературних джерел, що дає можливість балетмейстерам у постановочній роботі більш осмислено та обґрунтовано підійти до створення правдивих образів. Розуміючи багатогранний виховний потенціал створених балетмейстерами у народно-сценічних хореографічних композиціях образів, які увібрали широкий спектр найкращих моральних, духовних, історичних та інших аспектів буття українського етносу, важливо зберегти їхнє первинне художньо-змістовне навантаження з метою не втратити орієнтирів для нових поколінь. Ці хореографічні твори витримали іспит часом, а створені в них художні образи, пов'язані з ідентифікаційними основами української культури, стали еталонними в мистецтві танцю і, залишаючись надовго у спогадах глядачів, слугують прикладом для наслідування.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бігус, О. О. (2016). *Народно-сценічна хореографія Прикарпатського регіону*. Видавництво Ліра-К.
- Білаш, П. М. (2004). *Балетмейстерське мистецтво і становлення української сценічної хореографії у контексті розвитку європейської художньої культури 10–30-х років ХХ століття* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв]. <http://elib.nakkkim.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2116>
- Бойко, О. С. (2015). *Художній образ в українському народно-сценічному танці*. Видавництво Ліра-К.
- Боримська, Г. В. (1974). *Самоцвіти українського танцю*. Мистецтво.
- Василенко, К. Ю. (1997). *Український танець*. ІПК ПК.
- Гутник, І. (2018). Основні тенденції у творчості молодих балетмейстерів-постановників українського народно-сценічного танцю. *Мистецтвознавчі записки*, 33, 201–208.
- Жиров, О. А. (2007). *Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50–90 роки ХХ ст.)* [Автореферат дисертації педагогічних наук, Житомирський державний університет імені Івана Франка].
- Забредовський, С. Г. (2010). *Методика роботи з хореографічним колективом*. НАКККіМ.
- Кокуленко, Б. Г. (2010). *Фольклорні традиції в народно-сценічному танцювальному мистецтві Кіровоградщини* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Литвиненко, В. А. (2017). *Трансформація української народної хореографії та її концептуалізація в театрі танцю Павла Вірського* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв]. <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/2227>

- Підлипський, А. І. (2021). *Народно-сценічна хореографічна культура Тернопільщини середини ХХ – початку ХХІ століття* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Помпа, О. Д. (2013). *Народний танець: генезис та сучасні форми побутування (на матеріалах Житомирщини)* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Рой, Є. Є. (2015). Становлення і розвиток народно-сценічного танцювального мистецтва як складника хореографічної культури. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*, 34, 109-118.
- Тимчула, А. (2021). *Народне хореографічне мистецтво українців Закарпаття другої половини ХХ – початку ХХІ століття* [Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства, Київський національний університет культури і мистецтв].
- Туркевич, В. (1999). *Хореографічне мистецтво України у персоналіях: Хореографи, артисти балету, композитори, диригенти, лібретисти, критики, художники*. Біографічний інститут НАН України

REFERENCES

- Bihus, O. (2016). *Narodno-stsenichna khoreohrafiia Prykarpatskoho rehionu* [Folk-stage choreography of the Prykarpattia Region]. Lira-K [in Ukrainian].
- Bilash, P. (2004). Baletmeisterske mystetstvo i stanovlennia ukrainskoi stsenichnoi khoreohrafi u konteksti rozvytku yevropeiskoi khudozhnoi kultury 10–30-kh rokiv XX stolittia [Choreography and the formation of Ukrainian stage choreography in the context of the development of European art culture of the 10-30s of the XX century] [Abstract of PhD Dissertation, State Academy of Culture and Arts Management]. <http://elib.nakkkim.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2116> [in Ukrainian].
- Boiko, O. (2015). *Khudozhnii obraz v ukrainskomu narodno-stsenichnomu tantsi* [Artistic image in Ukrainian folk dance]. Lira-K [in Ukrainian].
- Borymska, G. (1974). *Samotsvity ukrainskoho tantsiu* [Gems of Ukrainian dance]. Mystetstvo [in Ukrainian].
- Gutnyk, I. (2018). Osnovni tendentsii u tvorchosti molodykh baletmeisteriv-postanovnykiv ukrainskoho narodno-stsenichnogo tantsiu [The main trends in the work of young ballet masters of Ukrainian folk and stage dance]. *Mystetstvoznavchi zapysky* [Notes on Art Criticism], 33, 201-208 [in Ukrainian].
- Kokulenko, B. (2010). *Folklorni tradytsii v narodno-stsenichnomu tantsiuvalnomu mystetstvi Kirovohradshchyny* [Folklore traditions in folk-stage dance art of Kirovograd region] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts. [in Ukrainian].
- Lytvynenko, V. (2017). *Transformatsiia ukrainskoi narodnoi khoreohrafi ta yii kontseptualizatsi-ia v teatri tantsiu Pavla Virskoho* [Transformation of Ukrainian folk choreography and its conceptualization in Pavlo Virsky's dance theater] [Abstract of PhD Dissertation, National Academy of Culture and Arts Management]. <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/2227> [in Ukrainian].
- Pidlypskyi, A. (2021). *Narodno-stsenichna khoreohrafichna kultura Ternopilshchyny seredy XX – pochatku XXI stolittia* [Folk and stage choreographic culture of Ternopil region in the middle of the XX – beginning of the XXI century] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Pompa, O. (2013). *Narodnyi tanets: henezys ta suchasni formy pobutuvannia (na materialakh Zhytomyrshchyny)* [Folk dance: genesis and modern forms of life (on the materials of Zhytomyr region)] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].

- Roy, Ye. (2015). Stanovlennia i rozvytok narodno-stsenichnoho tantsiuvalnoho mystetstva yak skladnyka khoreorafichnoi kultury [Formation and development of folk-stage dance art as a component of choreographic culture]. *Aktualni problemy istorii, teorii ta praktyky khudozhnoi kultury* [Topical Problems of History, Theory and Practice of Artistic Culture], 34, 109-118 [in Ukrainian].
- Turkevych, V. (1999). *Khoreorafichne mystetstvo Ukrainy u personaliiakh: Khoreorafy, artysty bal-etu, kompozytory, dyryhenty, libretysty, krytyky, khudozhnyky* [Choreographic art of Ukraine in personalities: Choreographers, ballet dancers, composers, conductors, librettists, critics, artists]. Biografichnyi Instytut NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Tymchula, A. (2021). *Narodne khoreorafichne mystetstvo ukraintsiv Zakarpattia druhoi polovyny XX – pochatku XXI stolittia* [Folk choreographic art of Ukrainians of Transcarpathia in the second half of the XX – beginning of the XXI century] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Vasylenko, K. (1997). *Ukrainskyi tanets* [Ukrainian dance]. IPK PK [in Ukrainian].
- Zabredovskyi, S. (2010). *Metodyka roboty z khoreorafichnym kolektyvom* [Methods of working with choreographic team]. NAKKKiM [in Ukrainian].
- Zhyrov, O. (2007). *Rozvytok ukrainskoi narodnoi khoreorafii u mystetsko-pedahohichnii spadshchyni ta diialnosti K. Vasylenka (50-90 roky XX st.)* [Development of Ukrainian folk choreography in the artistic and pedagogical heritage and activity of K. Vasylenko (50-90s of the XX century)] [Abstract of PhD Dissertation, Zhytomyr Ivan Franko State University] [in Ukrainian].